

Zdzisław Krzemiński

Nowelizacja procedur

Palestra 20/3(219), 19-24

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

siada kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego, natomiast przy obliczaniu norm obszarowych bierze się pod uwagę łącznie obszar nieruchomości obojga małżonków.

Odrębnemu unormowaniu zostały poddane narzędzia niezbędne do prowadzenia gospodarstwa rolnego, gdyż nie mają one cech osobistych związanych z osobami posługującymi się nimi. Wspólna praca małżonków w gospodarstwie, jak również jednakowe uprawnienie do wykonywania zarządu wyłączają osobisty związek każdego z małżonków z narzędziami rolniczymi.

Więzy łączące małżonków znalazły swoje odbicie także na gruncie spłat na rzecz małżonka w razie zniesienia współwłasności nieruchomości rolnej należącej do wspólnego majątku małżonków. O przyznaniu małżonkowi pełnych spłat bez ograniczeń, tj. z odstępstwem od ogólnych zasad obowiązujących w tej mierze — nawet wtedy, gdy nie pracował on osobiście w indywidualnym gospodarstwie rolnym — zdecydował charakter stosunku prawnego, z którego wynika współwłasność łączna (jej podmiotami mogą być tylko małżonkowie).

Również w dziedzinie odpowiedzialności majątkowej istnieje zasadnicza różnica między zakresem spraw związanych z prowadzeniem gospodarstw a zakresem spraw związanych z zaspokojeniem zwykłych potrzeb rodziny. W tym ostatnim wypadku, przy przekroczeniu tych potrzeb, odpowiedzialność majątkiem odrębnym małżonka nie dokonującego czynności jest wyłączona, ogranicza się ona bowiem do solidarnej odpowiedzialności tylko majątkiem dorobkowym. Natomiast odpowiedzialność za zobowiązania zaciągnięte w związku z prowadzeniem gospodarstwa rolnego i bądź mieszczące się w ramach zwykłych potrzeb, bądź też przekraczające te potrzeby jest szersza, albowiem rozciąga się ona na cały majątek obojga małżonków bez ograniczeń.

ZDZISŁAW KRZEMINSKI

Nowelizacja procedury cywilnej

Autor omawia pokrótce zmiany, jakie do kodeksu postępowania cywilnego wprowadziła nowela z dnia 19.XII.1975 r. o zmianie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz. U. Nr 45, poz. 234). Powyższe zmiany dotyczą spraw małżeńskich i rodzinnych.

1. W dniu 19 grudnia 1975 r. Sejm PRL uchwalił ustawę o zmianie ustawy — Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 45, poz. 234). Choć w tytule ustawy nowelizacyjnej wymieniony jest jedynie kodeks rodzinny i opiekuńczy, to jednak z tekstu noweli wynika, że nowelizacja ma szerszy zasięg i że poza kodeksem rodzinnym i opiekuńczym zmienia także szereg innych ustaw, a mianowicie kodeks postępowania cywilnego, ustawę o rozwoju systemu oświaty i wychowania, kodeks karny wykonawczy, ustawę karną skarbową, kodeks postępowania w sprawach o wyroczenia oraz prawo o aktach stanu cywilnego.

W opracowaniu niniejszym omówiono tylko te zmiany, które w wymienionej noweli z dnia 19.XII.1975 r. zostały wprowadzone do kodeksu postępowania cywilnego. Ustawa nowelizująca weszła w życie z dniem 1 marca 1976 r.

2. Na wstępie należy wyjaśnić, że wprowadzone ustawą zmiany proceduralne dotyczą spraw małżeńskich i rodzinnych. Korespondują one w sposób oczywisty z tymi wszystkimi innowacjami, które zostały wprowadzone do prawa rodzinnego.

A. SPRAWY ROZWODOWE

Pierwsza zmiana z zakresu procedury cywilnej dotyczy art. 442 k.p.c. W artykule tym po wyrazach: „uznaje żądanie pozwu” dodano wyrazy: „a małżonkowie nie mają wspólnych małoletnich dzieci”.

Należy tu przypomnieć, że wymieniony przepis art. 442 k.p.c. stanowił, że w razie uznania żądania pozwu sąd mógł ograniczyć postępowanie dowodowe do przesłuchania stron. W związku z taką treścią art. 442 k.p.c. powstała wątpliwość dotycząca tłumaczenia użytego w tekście pojęcia: „uznanie żądania pozwu”.

Zajmując się tą kwestią Sąd Najwyższy w wytycznych z dnia 26 kwietnia 1952 r. C. Prez. 798/51 (OSN 1952, poz. 1) przyjął, że o uznaniu żądania pozwu można mówić jedynie wtedy, gdy pozwany nie tylko wyraża zgodę na orzeczenie rozwodu, ale zgadza się również na rozstrzygnięcie o winie w sposób żądany przez powoda oraz przyznaje fakty podane w pozwie. Identyczny pogląd wypowiedział Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 7 maja 1954 r. II C 1679/53 (OSN 1956, poz. 34).

Ze stanowiskiem tym nie zgadzał się W. Broniewicz, który twierdził, iż nie można przyjmować, żeby zgoda na orzeczenie o winie w myśl żądania powoda mogła wchodzić w skład uznania powództwa o rozwód¹. Pogląd ten nie znalazł poparcia ani w orzecznictwie, ani w literaturze².

Właściwie była to jedyna kontrowersyjna kwestia, która powstała na tle wykładni przepisu art. 442 k.p.c. Natomiast w praktyce sądowej wyłoniła się od pewnego czasu wątpliwość, czy można stosować art. 442 k.p.c. w sposób mechaniczny także w stosunku do tych rozwodzących się małżeństw, które w chwili rozwodu miały małoletnie dzieci. Podnoszono, że jednak uzasadnione jest przesłuchiwanie w tym wypadku świadków w celu ustalenia, w jakich warunkach żyją dzieci zrodzone z tego małżeństwa oraz czy w razie orzeczenia rozwodu nie zostanie narażony na szwank interes małoletnich dzieci.

Wymienioną praktykę przejęła w ostatnich latach większość naszych sądów. Trudno jednak powstrzymać się od uwagi, że postępowanie takie było chyba trochę „obok prawa”. Dlatego też ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie zmiany do tekstu art. 442 k.p.c. Wprowadzona zmiana właściwie sankcjonuje tylko praktykę stosowaną ostatnio przez sądy.

Następna zmiana w omawianej ustawie nowelizacyjnej dotyczy art. 443 k.p.c. Wydawane przez sądy na podstawie tego przepisu postanowienia spełniają w postępowaniu rozwodowym oraz w postępowaniu o unieważnienie małżeństwa tę samą rolę procesową co postanowienia zabezpieczające w postępowaniu zwyczajnym. Początkowo istniały wątpliwości, czy sąd pierwszej instancji wydaje postanowienie po przeprowadzeniu rozprawy. Wątpliwość ta istniała pod rządem dawnego prawa procesowego (art. 431 d.k.p.c.), który nie zawierał w tym zakresie wyrażonej dyspozycji. W uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 1953 r. C 2634/52 (PiP 1954, nr 7—8, s. 199) przyjęto, że w wypadkach wyjątkowych przewodniczący mógł wydać odpowiednie zarządzenie, z tym jednak zastrzeże-

¹ W. Broniewicz: Uznanie powództwa w polskim procesie cywilnym w świetle art. 218 § 2 k.p.c., NP 1957, nr 7—8, s. 70.

² Literaturę dotyczącą tej kwestii podaję w mej monografii pt. „Postępowanie odrębne w sprawach małżeńskich”, Warszawa 1973, s. 122.

niem, iż zarządzenie to powinno być przedstawione do rozpoznania właściwemu składowi na najbliższym posiedzeniu. Uchwała ta straciła swą aktualność wobec tego, że w przepisie art. 443 k.p.c. z 1964 r. wyraźnie mówi się o rozprawie. Ostatnio tak doktryna jak i orzecznictwo zgodnie zajmowały stanowisko, że postanowienia wydawane na podstawie art. 443 k.p.c. muszą być poprzedzone rozprawą. Użyty w tekście wyraz „sąd” przesądza kwestię składu, chodzi tu bowiem o skład złożony z sędziego przewodniczącego i dwóch ławników.

Do dotychczasowego brzmienia art. 443 k.p.c. wprowadzona została bardzo istotna zmiana. Mianowicie § 2 art. 443 k.p.c. utrzymuje zasadę, że omawiane postanowienia sąd wydaje po przeprowadzeniu rozprawy, jednakże nie odnosi się to do postanowień dotyczących obowiązku małżonków przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny przez czas trwania procesu. Oznacza więc to, że sąd rozwodowy może wydać takie postanowienie na posiedzeniu niejawnym. Jednakże utrzymanie w tekście omawianego artykułu wyrazu „sąd” oznacza, że w grę wchodzi nadal skład ławniczy.

Postanowienia wydawane na podstawie art. 443 k.p.c. regulują określone kwestie w sposób ostateczny. Wynikają z tego określone obowiązki w zakresie postępowania dowodowego. W pełni muszą być stosowane przepisy zmierzające do wykrycia prawdy obiektywnej. Sąd nie może poprzestać tylko na uprawdopodobnieniu twierdzeń zawartych we wniosku. Musi istnieć pewność co do stanu faktycznego, będącego podstawą do określenia wysokości świadczeń przeznaczonych na zaspokojenie potrzeb rodziny.

Należy jednak mieć na uwadze, że art. 443 k.p.c. mówi o „odpowiednim” stosowaniu przepisów o postępowaniu zabezpieczającym. Skoro zaś tak, to trzeba pamiętać, że zgodnie z przepisem art. 742 § 2 k.p.c. postanowienie dotyczące uchylenia lub ograniczenia zarządzenia tymczasowego może zapaść tylko po przeprowadzeniu rozprawy. W tym wypadku posiedzenie niejawne nie może mieć miejsca. Będzie też miał zastosowanie art. 736 k.p.c. stanowiący, że w sprawach, które rozpoznaje sąd w składzie trzyosobowym, przewodniczący może w wypadku niecierpiącym zwłoki sam wydać postanowienie.

Postanowienia wydane na posiedzeniu niejawnym sąd doręcza — zgodnie z przepisem art. 740 § 1 k.p.c. — tylko wierzycielowi.

Powstaje wątpliwość co do tego, czy zgodnie z treścią art. 733 § 2 k.p.c. postanowienie przewidziane w art. 443 k.p.c. (w szczególności jeśli chodzi o alimentację) może być wydane przed wytoczeniem powództwa rozwodowego. Dotychczasowa praktyka sądowa i doktryna udzieliły³ na to pytanie odpowiedzi przeczącej, zajmując stanowisko, że składanie wniosków dopuszczalne jest jedynie w czasie toczącego się postępowania rozwodowego. Przed wytoczeniem sprawy rozwodowej strony mogą przecież dochodzić roszczeń w zwykłym toku postępowania. Mam tu na myśli pozew o alimenty, wniosek o ograniczenie lub pozbawienie władzy rodzicielskiej, pozew lub wniosek o wydanie rzeczy (w zależności od tego, czy chodzi o rzeczy stanowiące majątek odrębny, czy też dorobkowy) itd. To stanowisko nie straciło nic na aktualności.

Postanowienia przewidziane w art. 443 k.p.c. mogą być wydawane tylko przez pierwszą instancję, i to zarówno przed wydaniem jak i po wydaniu (nieprawomocnego) wyroku. Wprowadzone do tekstu zmiany w tym zakresie niczego nie zmieniły.

Największa zmiana w postępowaniu rozwodowym została wprowadzona przez nowelizację dotychczasowego art. 58 k.r.o. Przepis ten jest co prawda zlokalizowany

³ Z. Krzemiński, W. Żywicki: *Rozwód*, Warszawa 1967, str. 213 i n.

w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, ale w swej treści i praktycznym zastosowaniu jest przepisem jak najbardziej procesowym. Jak wiadomo, przepis ten dotyczy wyroku, w którym sąd orzeka rozwód. Dotychczasową treść tego przepisu oznaczono jako § 1, dodano zaś trzy nowe paragrafy, regulujące skutki rozwodu w sferze uprawnień mieszkaniowych rozwiedzionych małżonków. Jest to tak doniosła społecznie problematyka, że zasługuje ona na odrębne monograficzne omówienie.

B. POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE W SPRAWACH MAŁŻEŃSKICH

W tej części procedury zostało zmienione brzmienie artykułów 563 i 565 k.p.c. Pierwszy z wymienionych przepisów stanowi obecnie, że do zgłoszenia wniosku o zezwolenie na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński uprawniona jest osoba, która zamierza udzielić pełnomocnictwa. Zmiana polega na tym, że w poprzednim tekście była mowa o „zewoleniu na udzielenie pełnomocnictwa”, natomiast przepis znowelizowany mówi o „zewoleniu na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński”. Nastąpiło tu po prostu dostosowanie przepisów procesowych do treści art. 6 k.r.o. traktującego o zezwoleniu na złożenie oświadczenia przez pełnomocnika. Sama czynność udzielenia pełnomocnictwa nie wymaga już zgody sądu.

Jeżeli zaś chodzi o art. 565 k.p.c., to należy przypomnieć, że przepis ten stanowi o rozstrzygnięciach wydawanych przez sąd w braku porozumienia małżonków co do istotnych spraw rodziny oraz co do czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem. Otóż do dotychczasowego tekstu dodano teraz § 3, który stanowi, że przewidziany w § 1 art. 565 k.p.c. warunek stosuje się także do rozstrzygnięcia o wyłączeniu odpowiedzialności małżonka za zobowiązania zaciągnięte przez drugiego małżonka w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny. Warunek zaś ten sprowadza się do tego, że rozstrzygnięcie sądowe może nastąpić dopiero po umożliwieniu złożenia wyjaśnień przez małżonka wnioskodawcy. Można od tego obowiązku „wysłuchania” odstąpić, jeżeli nie jest to możliwe lub merytorycznie celowe.

C. POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE W INNYCH SPRAWACH RODZINNYCH

W tym rozdziale nowelizacja dotyczy przede wszystkim art. 568 k.p.c. Do dotychczasowego tekstu tego przepisu dodano § 2 stanowiący, że w sprawach małoletnich sądem opiekuńczym jest sąd dla nieletnich. Sąd ten rozpoznaje sprawy opiekuńcze małoletnich z ustalonego dla niego zakresu właściwości.

Osoba pozostająca pod władzą rodzicielską, opieką lub kuratelą ma zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu dotyczącym tej osoby, chyba że nie ma zdolności do czynności prawnych. Tak stanowi w tej materii art. 573 k.p.c. Nowela zmienia treść tego przepisu o tyle, że do dotychczasowej jego treści dodano bardzo istotny § 2 w brzmieniu następującym: „Sąd może ograniczyć lub wyłączyć osobisty udział małoletniego w postępowaniu, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze”.

Wprowadzono dalej nowy przepis mający numerację art. 575¹ k.p.c., z którego wynika, że w sprawach opiekuńczych lub małoletnich sąd z urzędu zarządza odbycie całego posiedzenia lub jego części przy drzwiach zamkniętych, jeżeli przeciwko publicznemu rozpoznaniu sprawy przemawia dobro małoletniego.

Tę część wprowadzonych przez ustawę zmian zamyka nowelizacja art. 576 k.p.c.

Dotychczasową treść tego przepisu oznaczono obecnie jako § 1 i do tekstu tego dodano nowy § 2, według którego wysłuchanie małoletniego w toku postępowania następuje poza salą posiedzeń sądowych, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze.

D. SPRAWY O PRZYSPOSOBIENIE

Jak wiadomo, sprawy o przysposobienie toczą się przed sądami opiekuńczymi. Sąd ten orzeka o przysposobieniu po przeprowadzeniu rozprawy. W przepisie 586 k.p.c. uległo zmianie brzmienie § 2, który obecnie ma treść następującą: „Na rozprawę wzywa się przysposabiającego oraz osoby, których zgoda na przysposobienie jest potrzebna”.

E. NADAWANIE KLAUZULI WYKONALNOŚCI

Podstawą egzekucji jest tytuł wykonawczy, tytułem wykonawczym zaś jest tytuł egzekucyjny opatrzony klauzulą wykonalności. Tytułowi egzekucyjnemu pochodzącemu od sądu nadaje klauzulę wykonalności sąd pierwszej instancji, w którym sprawa się toczy. Sąd rewizyjny nadaje klauzulę, dopóki akta sprawy znajdują się w tym sądzie; nie dotyczy to jednak Sądu Najwyższego, który przesyła akta do sądu pierwszej instancji, aby umożliwić stronom pobranie tytułu wykonawczego.

Nietypowa sytuacja powstaje wówczas, gdy wyrok wydano przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim, a wierzyciel zamierza prowadzić egzekucję także przeciwko drugiemu małżonkowi. W tej sytuacji dotychczasowy art. 787 k.p.c. pozwalał na nadanie klauzuli wykonalności także przeciwko jej małżonkowi, z ograniczeniem jednak jego odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością majątkową. Przed nadaniem klauzuli wykonalności sąd miał obowiązek wysłuchania małżonka dłużnika. Otóż do dotychczasowej treści art. 787 k.p.c. dodano obecnie bardzo istotne uzupełnienie (§ 2) o następującym brzmieniu: „W postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności sąd, na wniosek małżonka dłużnika, orzeka również o ograniczeniu lub wyłączeniu możliwości zaspokojenia się przez wierzyciela z majątku wspólnego”. Uzupełnienie to stało się niezbędne w związku z nowelizacją art. 41 k.r.o. Obecny § 3 tego przepisu stanowi, że sąd może ograniczyć lub wyłączyć możliwość zaspokojenia się z majątku wspólnego przez wierzyciela, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków, jeżeli ze względu na charakter wierzytelności albo stopień przyczynienia się małżonka będącego dłużnikiem do powstania majątku wspólnego — zaspokojenie z majątku wspólnego byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

W tym samym duchu znowelizowane zostały przepisy kodeksu karnego wykonawczego. Nowy art. 125² k.k.w. stanowi, że w razie skierowania egzekucji do majątku wspólnego małżonek skazanego może żądać ograniczenia lub wyłączenia w całości zaspokojenie należności (z tytułu kary grzywny, pieniężnej kary porządkowej, nawiązki lub kosztów sądowych) z majątku wspólnego lub z niektórych jego składników, jeżeli skazany nie przyczynił się lub przyczynił się w stopniu nieznacznym do powstania tego majątku bądź do nabycia określonych jego składników albo gdy zaspokojenie z majątku wspólnego tych należności byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Żądanie w tym względzie może być zgłoszone sądowi w ciągu trzech miesięcy od skierowania egzekucji do majątku wspólnego.

F. ODEBRANIE OSOBY PODLEGAJĄCEJ WŁADZY RODZICIELSKIEJ

Wykonanie orzeczeń dotyczących odebrania osoby małoletniej uregulowane jest w odrębnym dziale VI tytułu III części drugiej k.p.c. Normują tę kwestię mianowicie artykuły 1089—1095. Komornik sądowy wzywa najpierw zobowiązanego do oddania małoletniego w ciągu tygodnia. Jeżeli zobowiązany nie zastosuje się do tego, komornik przedstawia akta sądowi, który po wysłuchaniu stron stosuje środki przymusu. Sąd może polecić komornikowi przymusowe odebranie osoby małoletniej. O czynnościach tych zawiadamiany jest prokurator. Przymusowe odebranie może nastąpić tylko w obecności uprawnionego albo osoby lub instytucji przez niego wskazanej. Komornik powinien zażądać pomocy organu opieki społecznej lub innej powołanej do tego instytucji, a w razie potrzeby — pomocy biegłego.

W powyższym trybie wykonywania orzeczeń nowela wprowadziła pewną zmianę polegającą na tym, że po art. 1095 k.p.c. dodano nowy przepis, mianowicie art. 1095¹ k.p.c., który stanowi, że w wypadkach wyjątkowych, gdy dobro małoletniego, co do którego orzeczono umieszczenie go w placówce opiekuńczo-wychowawczej, przemawia za niezwłoczną zmianą jego środowiska wychowawczego, sąd opiekuńczy może nakazać wykonanie orzeczenia o odebraniu małoletniego z pominięciem opisanego wyżej trybu. Mogą to być zatem zastosowane przyspieszone sposoby odebrania dziecka. Szczegółowe zasady tego trybu określi w drodze rozporządzenia Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Oświaty i Wychowania oraz Ministrem Spraw Wewnętrznych. Trzeba tu jednak zaznaczyć, że owe szczególne przepisy mogą regulować odebranie tylko takiego dziecka, co do którego orzeczono umieszczenie go w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

WOJCIECH RADECKI

Przestępstwa z art. 176 k.k. w ujęciu kodeksowym i w praktyce sądowej

Przestępstwa czynów lubieżnych z nieletnimi są w praktyce tak bardzo zróżnicowane, że w rzeczywistości trudno mówić o jednolitym trybie przestępstwa z art. 176 k.k. Stąd też podstawowym zadaniem wszystkich uczestników postępowania karnego jest wnikliwe wyjaśnienie okoliczności i tła zdarzenia, co pozwoli na trafny wybór środków karnych.

I. WPROWADZENIE

W ramach tzw. przestępczości seksualnej i na podłożu seksualnym zdecydowanie wyróżniają się jej dwa rodzaje:

- 1) zgwałcenia,
- 2) czyny lubieżne z osobami poniżej 15 lat.

Wszystkie pozostałe przestępstwa zaliczane do tej kategorii przestępczości stanowią w gruncie rzeczy zjawiska marginalne.